

УДК 159.947.5+159.923.35

В. Гупаловська, канд. психол. наук, доц.
Н. Левус, канд. психол. наук, доц.
Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Розглянуто особливості особистості з різним рівнем мотиваційного інтелекту. Доводиться, що особистісна структура може по-різному впливати на прояви мотивації. Особа, котра характеризується високим рівнем мотиваційного інтелекту, використовує усі ситуаційні можливості для досягнення цілі, а також будуючи плани, передбачає кілька варіантів розв'язання проблеми, враховуючи обставини. За допомогою методик по дослідженню мотиваційної та когнітивної сфер виявлено, що взаємозв'язки між ними мають опосередкований характер.

Ключові слова: мотиваційний інтелект, мотивація, мотив, ціль, потреба.

Актуальність дослідження. В поведінці людини є дві функціонально взаємопов'язані сторони: спонукальна та регуляторна. Спонукальна сторона забезпечує активізацію та спрямованість поведінки, а регуляторна відповідає за те, як поведінка складається в конкретній ситуації. Психічні процеси, явища і стани: відчуття, сприймання, пам'ять, увага, увага, мислення, характер, темперамент, емоції – все це в основному забезпечується регуляцією поведінки. Стимуляція поведінки пов'язана з мотивами та мотивацією.

Мотиваційний інтелект є відносно новим поняттям у психології. У його розвиток зробили свій вклад такі зарубіжні психологи, як Г.-Ю. Айзенк, Г. Гарднер, Дж. Гілфорд, Г. Оллпорт, М. Саллівен, Р. Стенберг, Е. Торндайк, Т. Хант, Н. А. Кудрявцева, В. М. Куніцина та ін. [1–7; 9]. Проте широке розповсюдження цей термін отримав завдяки працям польської дослідниці Г. Вечорковської-Нейтарт [8; 10]. Саме вона наголосила, що це вміння формулювати цілі та обирати відповідні стратегії їх реалізації. В зв'язку з цим особливого значення набуває вивчення індивідуальних відмінностей у сфері формулювання цілей, які утворюють мотиваційну структуру, що поєднуючись із інтелектуальними здібностями, утворюють мотиваційний інтелект.

Саме тому дослідження феномену мотиваційного інтелекту є актуальним в сучасних складних життєвих умовах.

Об'єктом дослідження виступає мотиваційний інтелект як складова загального інтелекту.

Предметом дослідження є психологічні особливості прояву мотиваційного інтелекту.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити мотиваційний інтелект як вміння вибору цілей та відповідних стратегій поведінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Мотиваційний інтелект – термін, запропонований Г. Вечорковською-Нейтарт з метою описати вміння, котрі дають можливість людині радити собі у звичайних щоденних ситуаціях. Мотиваційний інтелект (за Г. Вечорковською-Нейтарт) – це вміння формулювати цілі та обирати відповідні стратегії їх реалізації. В зв'язку з цим особливого значення набуває вивчення індивідуальних відмінностей у сфері формулювання цілей [10].

Особа, котра характеризується високим рівнем мотиваційного інтелекту:

1. здатна формулювати адекватні цілі, що відповідають її власним можливостям та вмінням;
2. працює над досягненням цілі щоденно, виокремлюючи з "великої, глобальної" цілі менші;
3. використовує усі ситуаційні можливості для досягнення цілі;
4. будуючи плани, передбачає кілька варіантів розв'язання проблеми, враховуючи "особливі" обставини;
5. здатна використовувати власні здібності та утримувати оптимальний рівень стимуляції;
6. усвідомлює перешкоди, котрі можуть завадити досягненню мети;

7. контролює ситуацію, щоб непотрібні чинники не поглинали її енергію;

8. є схильною до саморефлексії – знає власні міцні та слабкі сторони.

Мотиваційний інтелект – це вміння вибору цілей та відповідних стратегій поведінки. Відповідно до особливостей мотиваційного інтелекту люди поділяються на два типи:

"Деталізуюча" – це особа, котрі вміє чітко та однозначно формулювати мету та має навички організації власного часу. Така особа любить усе знати в найменших деталях, здатна до швидкого прийняття рішень, але за умови, що має вибирати з невеликої кількості варіантів [8].

"Узагальнююча" – особа, котра все робить "більш-менш". Не любить роботи, котра вимагає старанності. Не намагається вивчити матеріал досконально. Саме тому знання такої особи є, переважно, досить широкими, та неглибокими. Така особа не вміє організувати свій час – розпочинаючи роботу не аналізує, скільки часу їй потрібно для того, щоб щось зробити та скільки часу їй займе виконання кожного виду роботи. Робить багато речей в один момент, легко переключається з одного виду дальності на інший, здатна до синтезу проблеми, бачить цілісність з різних перспектив і тому може бути творчою особою [8].

Сьогодні на ринку праці найбільші шанси мають особи, котрі здатні в потрібний момент застосувати відповідний тип мотиваційного інтелекту, тобто є здатними адаптувати діапазон мети та підібрати відповідний тип мотивації [5]. В одній ситуації доцільним є використання дуже детального опису мети, котре підвищує мотивацію. Це, в свою чергу, зумовлює те, що людина не відкладає справу на потім. В інших випадках варто мати широкий діапазон цілей, оскільки це дає можливість бачити більше можливостей розв'язання проблеми.

Таким чином, завдяки розвинутому мотиваційному інтелекту людина є здатною до самоорганізації та планування, адекватно оцінює власні можливості та умови життєдіяльності, володіє вміннями розставляти пріоритети при виборі певних видів діяльності та здійснювати діяльність згідно власно накреслених цілей.

Отже, мотиваційний інтелект, з нашої точки зору, утворюється завдяки таким складовим:

1. Когнітивний компонент: виражені розумові якості, пов'язані із здатністю розуміти і моделювати соціальні явища, розуміти людей та їх мотиви.
2. Характеристики самосвідомості: адекватна самооцінка, почуття самоповаги, відкритість новим ідеям, свобода від комплексів, придушених імпульсів.
3. Організаційні здібності та адаптаційна гнучкість.
4. Енергетичний компонент: психічна і фізична витривалість, активність.

Таким чином, дана особа буде краще адаптуватись до різних життєвих ситуацій, досягати успіху як в особистому житті, так і у професійному середовищі.

Результати емпіричного дослідження. Методи та методики для проведення дослідження: Методика дослідження емоційної спрямованості особистості (Б. Додонов), Особистісний диференціал (варіант, адаптований в НДІ ім. В. М. Бехтерева), Методика "Діагностика мотиваційної структури особистості" В. Е. Мільмана, Методика діагностики мотивації досягнення (А. Мехраб'ян, модифікація М. Ш. Магомед-Емінова), Опитувальник для визначення стилю мислення особистості. **Методи статистичного опрацювання даних:** кластерний, дискримінантний та порівняльний аналіз.

Група досліджуваних: у дослідженні взяли участь 100 осіб. 48 осіб – студенти 4-5 курсу денного відділення філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, серед яких 42 досліджуваних жіночої і 6 – чоловічої статі. Решта – 52 особи – студенти 5-6 курсу заочного відділення філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Гіпотезами, які ми мали на меті перевірити, були припущення про те, що:

1) між особами, які відрізнятимуться за особливостями мотиваційної сфери, існуватимуть відмінності і в когнітивних стилях;

2) досліджувані з різною емоційною скерованістю відрізнятимуться за когнітивними стилями.

Для перевірки висунутих гіпотез та виконання завдань дослідження було застосовано кластерний аналіз. З дерева кластеризації за досліджуваними доволі чітко утворюються два кластери. До першого увійшли 57 осіб: 36 студентів денної форми та 21 студент-заочник. Другий кластер виокремлений на основі 12 студентів-денників і 31 студента-заочника. Отже, у першому кластері переважають молодші студенти, у другому – старші.

З метою підтвердження чи спростування коректності поділу на кластери ми застосували дискримінантний аналіз. Як видно із таблиці 1, в результаті дискримінантного аналізу у процесі оглядової класифікації також утворились дві групи, одна із яких складається переважно із молодих людей віком 21-22 роки (студенти денної форми), а до другого увійшли у переважній більшості студенти-заочники. Отже, коректність поділу на кластери можна вважати підтвердженою.

Повернемось до кластерного аналізу і проаналізуємо показники досліджуваних у двох кластерах, що утворились (рис. 1).

Таблиця 1

Результати дискримінантного аналізу (оглядова класифікація)

Classification Matrix (dani) Rows: Observed classifications Columns: Predicted classifications			
	Percent - Correct	Денна - p=,48000	Заочна - p=,52000
Денна	75,00000	36	12
Заочна	76,92308	12	40
Total	76,00000	48	52

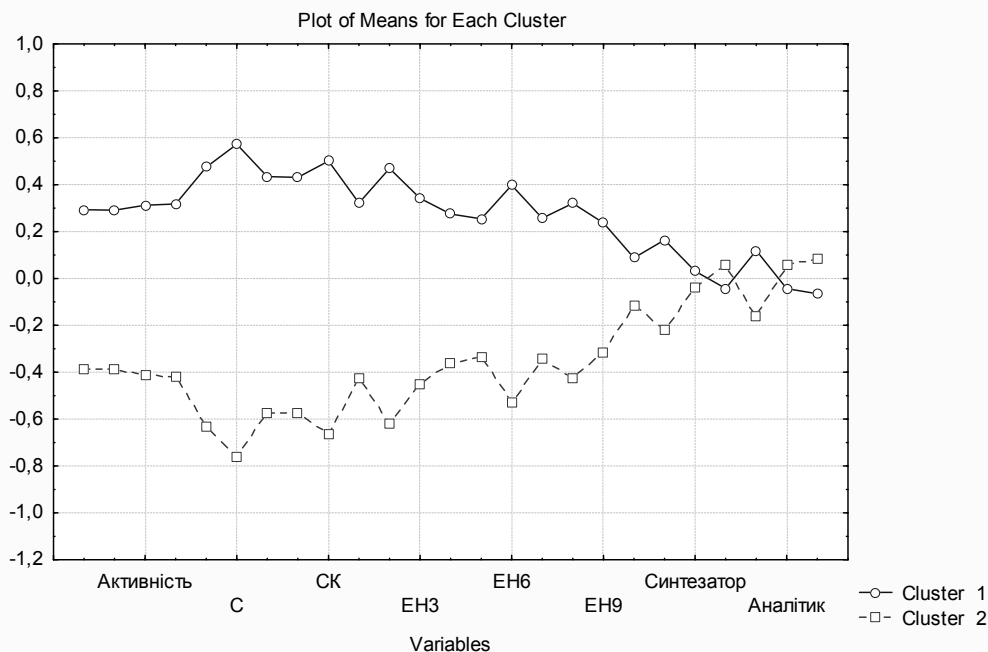


Рис. 1. Графік середніх для виділених кластерів (кластер 1 – високий мотиваційний рівень, кластер 2 – низький мотиваційний рівень)

З метою детальнішого аналізу відмінностей між кластерами ми провели порівняльний аналіз за Т-критерієм Стьюдента. Між двома кластерами існують статистично значущі відмінності за усіма показниками мотивації та емоційної скерованості на найвищих рівнях імовірності ($0 \leq p \leq 0,003$):

- оцінка ($m_1=13,9$, $m_2=10,3$, $t=3,57$, $p \leq 0,0005$);
- сила ($m_1=8,01$, $m_2=4,21$, $t=3,54$, $p \leq 0,0006$);

- активність ($m_1=8,98$, $m_2=5,12$, $t=3,83$, $p \leq 0,0002$).
- За показниками **мотиваційної структури особистості:**
- "життєзабезпечення" (Ж) ($M_1=14,25$, $M_2=11,51$, $t=3,92$, $p \leq 0,0002$);
 - "комфорт" (К) ($M_1=7,69$, $M_2=5,17$, $t=2,28$, $p \leq 0,05$);
 - "спілкування" (С) ($M_1=7,69$, $M_2=5,17$, $t=2,28$, $p \leq 0,05$);

- "загальна активність" (ЗА) (Me1=7,69, Me2=5,17, t=2,28, p<0,05);
- "творча активність" (ТА) (Me1=7,69, Me2=5,17, t=2,28, p<0,05);
- "соціальна корисність" (СК) (Me1=7,69, Me2=5,17, t=2,28, p<0,05);
- усі показники емоційної скерованості, крім накопичення речей.

Цікаво, що усі вищевказані показники мають вищі значення у кластері № 1. У досліджуваних, що увійшли до першого кластера, також вища мотивація досягнення, вони є більш прагматичними, схильними до синтезу, однак менш ідеалістичними, менш аналітичними та менше реалістичними у когнітивних стилях, однак ці відмінності є незначними і статистично не відрізняють кластери один від другого. Ймовірно, представникам першого кластера притаманне вище мотиваційно-

емоційне напруження, але когнітивні стилі відрізняються слабо. Такі результати ми не можемо пояснити схильністю досліджуваних давати вищі оцінки у будь-яких опитувальниках, оскільки показники переважаючих когнітивних стилів спростовують таку тенденцію.

Якщо розглянути результати порівняльного аналізу представників **денної форми**, які увійшли до першого і другого кластера (табл. 2), то можна побачити, що між кластерами існують статистично значущі відмінності за факторами оцінки (самоповаги), активності (екстравертованості), мотиваційної скерованості на комфорт, спілкування, загальної та творчої активності, соціальної корисності, альтруїстичної, комунікативної та романтичної емоційної скерованості, а решта показників достовірно не відрізняються.

Таблиця 2

Т-критерій між кластером №1 і 2 (денна форма)

	Кластер 1	Кластер 2	t-value	df	p
Оцінка	14,1389	9,5833	2,98351	46	0,004549
Активність	9,3889	5,0833	2,21274	46	0,031918
Комфорт	18,1111	11,5000	4,42393	46	0,000059
СоцСтатус	22,5833	16,5000	5,40854	46	0,000002
ЗагАктивність	16,0278	12,6667	3,07185	46	0,003567
ТворчаАкт-сть	24,5556	18,1667	3,50117	46	0,001042
СуспКорисн	21,2778	15,4167	4,18471	46	0,000127
АльтруїстСпрямов	6,5556	4,8333	2,59353	46	0,012698
КомунікатСпрямов	7,0000	4,7500	3,50864	46	0,001019
РомантСпрямов	7,6111	5,8333	2,85770	46	0,006389
М_дос	121,0000	115,8333	0,93499	46	0,354674
Синтезатор	52,4722	51,3333	0,66849	46	0,507162
Ідеаліст	53,5556	55,8333	-1,12135	46	0,267957
Прагматик	53,6944	51,0833	1,24311	46	0,220127
Аналітик	56,6111	57,0833	-0,19374	46	0,847230
Реаліст	53,6389	54,9167	-0,63521	46	0,528437

Однак, можна говорити про певні тенденції. Активніші мотиваційно й емоційно представники першого кластера є дещо прагматичнішими та більше схильними до синтезу у когнітивній сфері (рис. 2). Отже, особи, схильні до

аналітичного та ідеалістичного стилю мислення, а також реалісти є менш мотиваційно активними. Таким був внесок до кластерів студентів денної форми.

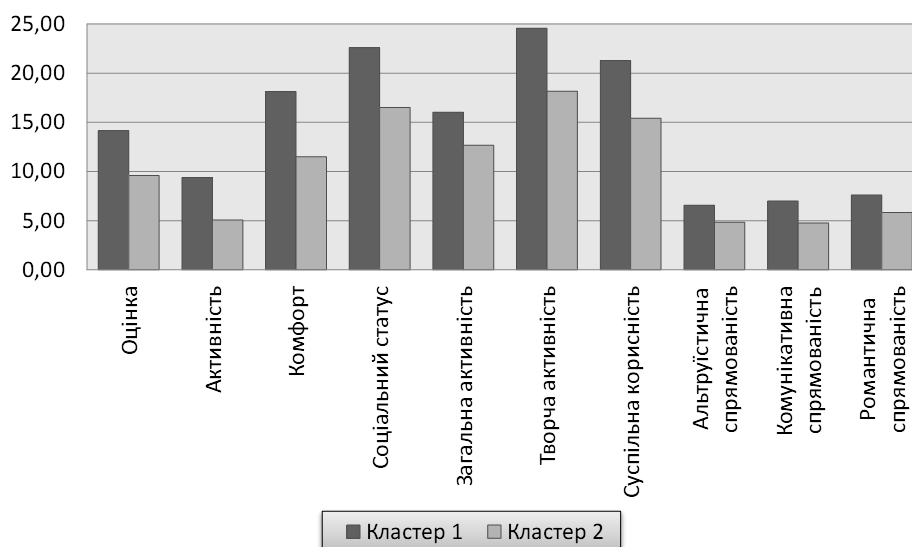


Рис. 2. Порівняння результатів досліджуваних, які мають різну мотиваційну спрямованість (денна форма)

Якщо ж говорити про внесок студентів заочної форми до складу кластерів, то результати порівняльного аналізу за Т-критерієм Стьюдента свідчать, що представники першого кластера є більш вольові, впевнені в собі, незалежні, схильні розраховувати на власні сили в складних ситуаціях. У них так само, як у представників денної форми, вищі показники прагнення до комфорту,

спілкування, загальної та творчої активності, соціальної корисності, альтруїстичної, комунікативної та романтичної емоційної скерованості, однак наявне також статистично достовірно вище прагнення до життєзабезпечення, наявна глористична (на самоствердження) емоційна скерованість, також естетична та гедоністична мотивація (рис. 3).

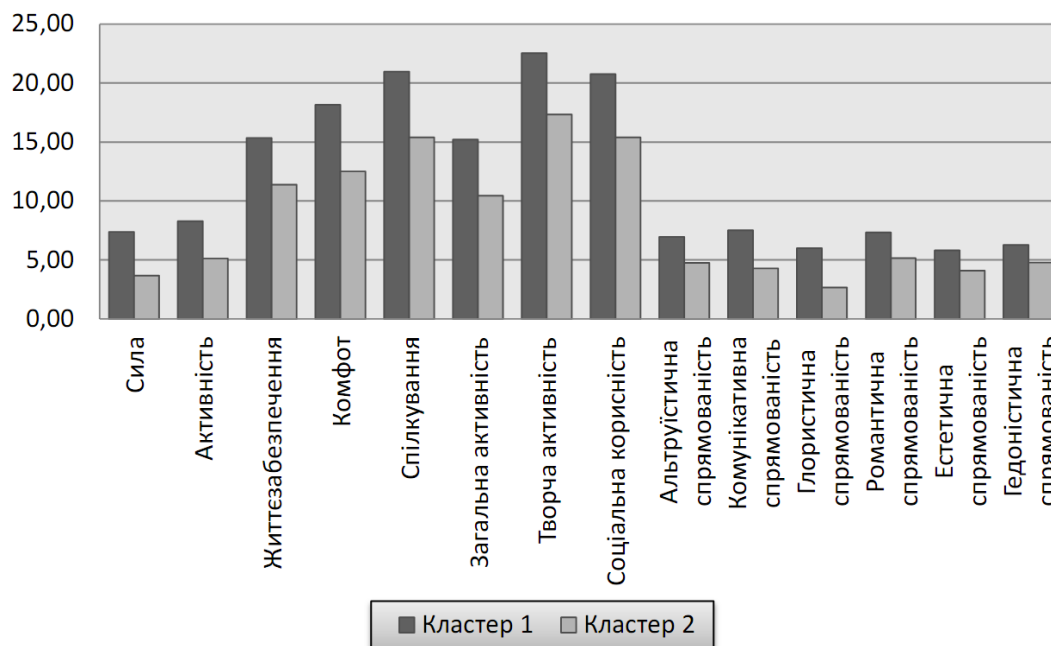


Рис. 2. Порівняння результатів досліджуваних, які мають різну мотиваційну спрямованість (заочна форма)

Інші статистично незначущі відмінності, які звертають на себе увагу, – це, знову ж таки, вища мотивація досягнення у представників першого кластера, вищий показник ідеалізму в судженнях, чого не було у студентів денного відділення, і так само вищий показник прагматизму та схильності до синтезу в когнітивному стилі, як у студентів денного відділення.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, необхідно зазначити, що кластерний аналіз дозволив чітко виокремити два типи особистостей – мотиваційно активних і неактивних, – але не дав можливості встановити тісних взаємозв'язків між когнітивними стилями та особливостями мотивації. З кластерного аналізу стало зрозуміло, що більш вмотивовані студенти денного навчання є прагматичнішими, а більш вмотивовані студенти заочного навчання є прагматичнішими і більшими ідеалістами. Досліджувані з нижчим рівнем емоційно-мотиваційної напруженості більше схильні до аналітичного та ідеалістичного стилю мислення, а також є реалістами.

Таким чином, вдалося виявити деякі відмінності у когнітивних стилях досліджуваних із різними особливостями мотиваційної сфери та емоційної скерованості особистості. Однак, ці відмінності не є статистично підтвердженими у даній роботі. Тому ми можемо говорити лише про часткове підтвердження висунутих гіпотез. Ймовірно, необхідно використати інший психодіагностичний інструментарій, аби емпірично обґрунтувати поняття та психологічно-сміслові наповнення мотиваційного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека / В. К. Вилюнас. – М. : МГУ, 1990. – 288 с.
2. Гинзбург М. Р. Мотивационные аспекты личностного самоопределения / М. Р. Гинзбург // Мотивационная регуляция деятельности и поведения личности. – М. : АН СССР ИП, 1988. – С. 25-26.

В. Гупаловская, канд. психол. наук, доц.,
Н. Левус, канд. психол. наук, доц.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИОННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Рассмотрены особенности личности с разным уровнем мотивационного интеллекта. Доказывается, что структура личности может по-разному влиять на проявления мотивации. Личность, характеризующаяся высоким уровнем мотивационного интеллекта, использует ситуационные возможности достижения цели, а также, строя планы, предусматривает несколько вариантов решения проблемы, учитывая обстоятельства. С помощью методик по исследованию мотивационной и когнитивной сфер выявлено, что взаимосвязи между ними имеют опосредованный характер.

Ключевые слова: мотивационный интеллект, мотивация, мотив, цель, потребность.

3. Занюк С. С. Психология мотиваций / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.

4. Макклелланд Д. Мотивация человека / Д. Макклелланд. – СПб. : Питер, 2007. – 672 с.

5. Орбан-Лембрик Л. Е. Мотиваційна сфера особистості керівника / Л. Е. Орбан-Лембрик // Вісник Прикарпатського університету: Філософські і психологічні науки. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. 1. – С. 105-111.

6. Фрэнкин Р. Мотивация поведения: биологическое, когнитивные и социальные аспекты / Р. Фрэнкин. – СПб. : Питер, 2003. – 651 с.

7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : Пер с нем. / Х. Хекхаузен. – Т. 2. – М. : Педагогика, 1986. – 392 с.

8. Inteligencja motywacyjna czyli sztuka stawiania sobie celow (25.04.2012) // Доступно з : <http://abcpraca.pl>.

9. Vroom V. H. An overview of work motivation / V. H. Vroom, E. L. Deci // Reading in industrial and organizational psychology. – N.Y., 1972.

10. Wiczkowska-Nejtardt G. Inteligencja motywacyjna: mądre strategie wyboru celu i sposobu działania / G. Wiczkowska-Nejtardt. – Wydaw. Inst. Studiów Społecznych, 1998. – 214 s.

1. Vylyunas V. K. Psychological mechanisms of human motivation / V. K. Vylyunas. – Moscow : MGU, 1990. – 288 p.

2. Ginzburg M. R. Motivational aspects of personal identity / M. R. Ginzburg // Motivation regulation of activity and behavior of personality. – Moscow : Academy of Sciences USSR, 1988. – P. 25-26.

3. Zanyuk S. S. Motivation Psychology / S. S. Zanyuk. – K. : Lybed, 2002. – 304 p.

4. McClelland D. Human motivation / D. McClelland. – St. Petersburg : Piter, 2007. – 672 p.

5. Orban-Lembryk L. E. Motivational scope of the individual manager / L. E. Orban-Lembryk // Bulletin of Prikarpatyky University : Philosophical and psychological science. – Ivano-Frankivsk, 1999. – Vol. 1. – P. 105-111.

6. Frankyn R. Motivation behavior: biological, cognitive and social aspects / R. Frankyn. – St. Petersburg : Piter, 2003. – 651 p.

7. Hekhauzen H. Motivation and activities / H. Hekhauzen. – Vol. 2. – Moscow : Pedagogy, 1986. – 392 p.

8. Inteligencja motywacyjna czyli sztuka stawiania sobie celow (25.04.2012) // Available from: <http://abcpraca.pl>

9. Vroom V. H. An overview of work motivation / V. H. Vroom, E. L. Deci // Reading in industrial and organizational psychology. – N.Y., 1972.

10. Wiczkowska-Nejtardt G. Inteligencja motywacyjna: mądre strategie wyboru celu i sposobu działania / G. Wiczkowska-Nejtardt. – Wydaw. Inst. Studiów Społecznych, 1998. – 214 s.

Надійшла до редколегії 29.10.14

V. Hupalovska, Ph. D., Assoc. Prof.,
N. Levus, Ph. D., Assoc. Prof.
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF MOTIVATIONAL INTELLECT

The features of personality are in-process examined with the different level of motivational intellect. It will be that a personality structure can differently influence on forming of motivation. A person that is characterized the high level of motivational intellect uses all situational possibilities for gaining end, and also building plans, envisages a few variants of decision of problem, taking into account circumstances. By means of methodologies it is educed on research of motivational and intellectual spheres, that relationships between them are indirect in nature.

Keywords: intellect, motivational intellect, motivation, reason, aim, necessity.

УДК 159.9.072

А. Дронов, психолог
Бучанская исправительная колония № 85, Буча

УСТАНОВОЧНЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ АДДИКТИВНОСТИ СРЕДИ ОСУЖДЕННЫХ

В статье рассматриваются динамики психологических закономерностей наркозависимых в условиях пребывания наказания. Автором проводятся определение аддикции, как потребности или средства выживания в трудных жизненных условиях.

Ключевые слова: детерминанты, аддиктивность, заключенные, наркозависимость, профилактическая работа.

Задачей нашего исследования является изучение закономерностей динамики психологических особенностей наркозависимых в условиях отбывания наказания. При этом немаловажное значение приобретает проблема диагностики и коррекции психосоциальных процессов, которые определяют и воздействуют на данную форму аддикции осужденных. В свою очередь, причинное объяснение феномена аддиктивного поведения среди осужденных, которые отбывают наказание в местах лишения свободы, дает объяснение внутренним и внешним механизмам зависимости. Немаловажным аспектом является освещение вопроса степени жизнестойкости зависимостей как явления и характеристику степени вреда, которые оказывают все психотропные вещества на здоровье личности и последующее антисоциальное поведение. В связи с этим мы попытаемся проанализировать взаимосвязь аддиктивного поведения с криминогенным, поставив перед собой цель актуализировать концепцию, заложенную еще в 1980-х годах, касательно разработки и последующего осуществления таких научно обоснованных мероприятий, которые способствовали бы успешной борьбе с негативными социальными явлениями, уменьшили их распространенность что, в конце концов, привело бы к их преодолению [7].

Таким образом, целью данной работы мы ставим анализ психологической характеристики зависимостей

от алкоголя и других психоактивных веществ, среди осужденных к лишению свободы. В связи с этим целесообразно конкретизировать само понятие аддиктивности, как личностной черты.

В общепринятом психологическом трактовании *аддиктивное поведение* (от англ. *Addiction* – пагубная привычка, порочная склонность) – одна из форм отклоняющегося, девиантного поведения связанного с формированием стремления к уходу от реальности. Такой уход осуществляется путем искусственного изменения своего психического состояния посредством приема некоторых психоактивных веществ. Приобретение и употребление этих веществ, приводит к постоянной фиксации внимания на определенных видах желаемых ощущений комфорта. Аддиктивное поведение является переходной стадией и характеризуется злоупотреблением психоактивными веществами в сочетании с другими нарушениями поведения, порой криминального характера. Среди них специалисты выделяют случайные, периодические и постоянные употребления психоактивных веществ (ПАВ).

Традиционно в аддиктивное поведение включают (см. рис. 1): алкоголизм, наркоманию, токсикоманию, табакокурение, то есть химическая аддикция, и нехимическая аддикция – лудомания – геймблинг, любовные аддикции, сексуальные аддикции, трудовые аддикции к еде (переедание, голодание) и т. п. [3].



Рис. 1. Классификация аддиктивного поведения

В соответствии с перечисленными объектами целесообразно выделить следующие формы зависимого поведения в условиях лишения свободы:

1. Химическая зависимость (курение, токсикомания, наркозависимость, алкогольная зависимость).
2. Геймблинг – зависимость от азартных игр.
3. Нарушение пищевого поведения (голодание, отказ от еды).
4. Религиозное деструктивное поведение (религиозный фанатизм).

В процессе развития общества появлялись несколько теорий развития химических аддикций.

Первой известной теорией была "дегенеративная" теория, озвученная А. С. Андреевым в 1998 г., которая рассматривала химическую зависимость (наркоманию) как порок, свойственный "вырождающимся" личностям. Отсюда в некотором смысле свое начало берут "социопсихологические" теории. Такие теории рассматривают формирование наркотической зависимости в рамках глубокой психологии человека, в связи с его социальным окру-